

Date: 7th May-2025

KUZATUVCHI SHAXS VA UNING MADANIYATI

Toshmurodova Mahliyo Xolmo'min qizi

Denov tadbirkorlik va pedagogika insituti 112-PS guruh 1-kurs talabasi

Toshmurodovamahliyo2005@gmail.com

Shomurotov Ulugbek Melikboboyevich

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Pedagogika va psixologiya kafedrası o'qituvchi

<https://orcid.org/0009-0008-8004-499X>

ulugbekshomurotov986@gmail.com

Annotatsiya: Kuzatuvchi shaxs tushunchasi psixologiya, antropologiya va sotsiologiya sohalarida keng o'rganilgan bo'lib, uning shakllanishida madaniyat muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqola kuzatuvchi shaxsning xususiyatlarini, uning madaniy kontekstdagi rivojlanishini va turli jamiyatlarda kuzatuvchilikning ifodalanish shakllarini tahlil qiladi. Maqolada shuningdek, individual va kollektiv madaniyatlar o'rtasidagi farqlar, shaxsiy xususiyatlar va ijtimoiy ta'sirlarning kuzatuvchi shaxsga ta'siri ko'rib chiqiladi.

Kalit so'z: psixologiya tadqiqot fan, psixologiya, eksperimental, shaxs, kuzatuvchi shaxs, metodlar, laboriya, madaniyat.

KIRISH

Tadqiqot ilmiy adabiyotlarga asoslanib, psixologik va antropologik yondashuvlarni birlashtiradi. Kirish Kuzatuvchi shaxs – bu atrof-muhitni sinchkovlik bilan tahlil qiladigan, o'z harakatlarini oldindan rejalashtiradigan va ijtimoiy o'zaro munosabatlarda ehtiyotkorlik bilan yondashadigan shaxs sifatida ta'riflanadi. Psixologiyada bunday shaxslar ko'pincha introvert yoki yuqori darajadagi sezuvchanlikka ega shaxslar sifatida tasniflanadi (Jung, 1921). Ammo antropologik nuqtai nazardan, kuzatuvchi shaxsning xatti-harakatlari faqat individual xususiyatlar bilan emas, balki uning yashayotgan madaniy muhiti bilan ham belgilanadi. Madaniyat shaxsning dunyoqarashi, qadriyatlar tizimi va ijtimoiy normalarni shakllantiradi, bu esa kuzatuvchilikning turli shakllarini keltirib chiqaradi. Ushbu maqola quyidagi savollarga javob berishga urinadi: Kuzatuvchi shaxsning asosiy xususiyatlari qanday? Madaniyat kuzatuvchi shaxsning shakllanishiga qanday ta'sir qiladi? Individual va kollektiv madaniyatlar o'rtasidagi farqlar kuzatuvchilikning ifodasiga qanday ta'sir qiladi? Kuzatuvchi shaxsning psixologik xususiyatlari Psixologiyada kuzatuvchi shaxs ko'pincha o'zini-o'zi boshqarish, sezuvchanlik va analitik fikrlash kabi xususiyatlar bilan bog'lanadi. Myers-Briggs tipologiyasiga ko'ra, introvert va intuitiv shaxslar (masalan, INTP yoki INFJ tiplari) ko'proq kuzatuvchi sifatida tasvirlanadi (Myers & Briggs, 1944). Bunday shaxslar ijtimoiy vaziyatlarda faol ishtirok etishdan ko'ra, kuzatish va tahlil qilishni afzal ko'radilar. Kuzatuvchi shaxslarning asosiy xususiyatlari: Yuqori sezuvchanlik: Atrof-muhitdagi kichik o'zgarishlarni sezish qobiliyati. Reflektivlik: O'z tajribalarini chuqur tahlil qilish. Ehtiyotkorlik: Qaror qabul qilishda sinchkovlik bilan yondashish. Ijtimoiy cheklov: Katta guruhlarda o'zini noqulay

Date: 7th May-2025

his qilish. Biroq, bu xususiyatlar universal emas. Masalan, G'arb madaniyatlarida introvertlik ko'pincha ijobiy sifat sifatida qabul qilinishi mumkin bo'lsa, Sharq madaniyatlarida ijtimoiy moslashuvchanlik va guruhga sadoqat muhimroq hisoblanadi (Markus & Kitayama, 1991). Madaniyatning kuzatuvchi shaxsga ta'siri Madaniyat shaxsning dunyoqarashi va xatti-harakatlarini shakllantiruvchi asosiy omil sifatida xizmat qiladi. Antropolog Klifford Girts (1973) madaniyatni "ma'nolar tizimi" deb ta'riflagan bo'lib, bu tizim shaxsning o'zini va boshqalarni idrok etishiga ta'sir qiladi. Kuzatuvchi shaxsning xatti-harakatlari madaniy kontekstga qarab turlicha namoyon bo'ladi. Individualistik madaniyatlar G'arb davlatlarida (AQSh, Yevropa) keng tarqalgan individualistik madaniyatlar shaxsiy mustaqillik va o'z-o'zini ifoda etishni qadrlaydi. Bu madaniyatlarda kuzatuvchi shaxslar o'zlarining ichki dunyosiga e'tibor qaratib, ijodiy va mustaqil fikrlovchilar sifatida ko'riladi. Masalan, amerikalik psixolog Mihaly Csikszentmihalyi (1990) "oqim" holatini o'rganar ekan, kuzatuvchi shaxslarning chuqur diqqat markazida bo'lish qobiliyatini ijobiy sifat sifatida ta'kidlaydi. Kollektivistik madaniyatlar Sharqiy Osiyo (Xitoy, Yaponiya, Koreya) va boshqa kollektivistik madaniyatlarda ijtimoiy uyg'unlik va guruh manfaatlari birinchi o'rinda turadi. Bu madaniyatlarda kuzatuvchi shaxslar ijtimoiy normalarga rioya qilish va guruh ichidagi o'z o'rnini tushunishga intiladi. Masalan, yapon madaniyatida "ma" tushunchasi (sukut va pauza san'ati) kuzatuvchi shaxsning diqqat bilan tinglash va vaziyatni tahlil qilish qobiliyatini aks ettiradi (Hofstede, 2001). Madaniy farqlarning ta'siri Individualistik va kollektivistik madaniyatlar o'rtasidagi farqlar kuzatuvchi shaxsning ijtimoiy rollaridagi farqlarni keltirib chiqaradi. Masalan, AQShda kuzatuvchi shaxs "mustahkam individualist" sifatida ko'rilishi mumkin bo'lsa, Yaponiyada u "ijtimoiy uyg'unlikka xizmat qiluvchi" sifatida qabul qilinadi. Bu farqlar shaxsning o'zini o'zi idrok etishiga va boshqalar tomonidan baholanishiga ta'sir qiladi. Kuzatuvchi shaxsning turli madaniyatlardagi ifodasi Kuzatuvchi shaxsning xatti-harakatlari madaniy kontekstga qarab turlicha namoyon bo'ladi. Quyida bir nechta misollar keltiriladi: Yaponiya: Yapon madaniyatida kuzatuvchi shaxslar ijtimoiy munosabatlarda ehtiyotkorlik va boshqalarning his-tuyg'ularini hisobga olish (omoiyari) bilan ajralib turadi. Bu xususiyat yaponlarning "tatemae" (tashqi ko'rinish) va "honne" (haqiqiy his-tuyg'ular) tushunchalarida aks etadi. AQSh: Amerikalik kuzatuvchi shaxslar ko'proq mustaqil tahlilchilar sifatida ko'riladi. Ular ijtimoiy guruhlardan ko'ra shaxsiy maqsadlarga e'tibor qaratishi mumkin. O'zbekiston: O'zbek madaniyatida kuzatuvchi shaxslar odatda ijtimoiy normalarga rioya qilish va oilaviy qadriyatlar bilan bog'liq bo'lib, ularda ehtiyotkorlik va mehr-oqibat muhim hisoblanadi. Xulosa Kuzatuvchi shaxs tushunchasi psixologik va madaniy omillar o'zaro ta'sirining murakkab natijasidir. Psixologik nuqtai nazardan, kuzatuvchi shaxslar sezuvchanlik, reflektivlik va analitik fikrlash kabi xususiyatlar bilan ajralib turadi. Ammo bu xususiyatlarning ifodasi madaniy kontekstga bog'liq. Individualistik madaniyatlar kuzatuvchi shaxslarni mustaqil va ijodiy shaxslar sifatida qadrlasa, kollektivistik madaniyatlar ulardan ijtimoiy uyg'unlikka xizmat qilishni kutadi. Kelajakda bu sohada olib boriladigan tadqiqotlar madaniy farqlarni chuqurroq o'rganish va global migratsiya sharoitida kuzatuvchi shaxsning moslashuvchanligini tahlil qilishga qaratilishi lozim. Bu

Date: 7th May-2025

esa nafaqat ilmiy, balki amaliy ahamiyatga ega bo'lib, turli madaniyatlardagi shaxslar o'rtasidagi o'zaro tushunishni oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa: Eksperimental psixologiyani o'rganishdan maqsad psixika rivojlanishining individual va yosh xususiyatlarini bilgan holda ularni obyektiv metod va usullar bilan o'rganishdan iborat. Eksperimental psixologik tadqiqotlar psixodiagnostik tadqiqotlardan tubdan farq qiladi. Psixodiagnostik tadqiqotda aniq individ yoki individlar guruhi haqida ma'lumot olinadi, eksperimental tadqiqotda nazariy faraz tekshiriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Р. Готтсданкер. Основы психологического эксперимента.
2. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология. Питер, 2001.
3. Крылов А. Практикум по общей и экспериментальной психологии. МГУ, 1987. 4. «Практикум по экспериментальной и прикладной психологии». Крылов А. тахрири остида, 1990.
4. Немов. Психодиагностика. М.: 1999.
5. Сосновский В.А. Лабораторный практикум по общей психологии. - М.: МГЗПИ, 1979.
6. П.Фресс, Ж.Пиажи. Экспериментальная психология. М.: «Прогресс». 1986 - 1-2 изд.
7. Шердаков. Еш ва педагогик психологиядан практикум.
8. Шевандрин. Психодиагностика развития личности. 1999. 10. Ярошевский М. История психологии. - М.: 1985
9. Abdukarimovich, Y. T., & Melikmurodovich, S. U. B. (2022). Art Therapy in Eliminating Aggressiveness in the Individual. Global Scientific Review, 9, 1-4.
10. Abdukarimovich, Y. T. (2023, January). SPECIFICITY OF PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL PREPARATION OF YOUNG PEOPLE FOR THE FAMILY. In Conference Zone